

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.34>

А. В. Петровський

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національна академія внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0001-8607-282X

ВИКОРИСТАННЯ ЧАСОВИХ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

У статті акцентується увага на вивченні досвіду інших країн у використанні оціночних термінів може допомогти вирішити національні проблеми в цивільному праві. Зарубіжний досвід може показати, які помилки були допущені до досягнення позитивних результатів в застосуванні оціночних термінів, а також які ризики існують. Розглянуто зарубіжний досвід країн Балтії та Польщі. Однією з країн, досвід якої розглянуто щодо застосування оціночних термінів, є Латвія. Україна та Латвія мають спільне минуле, зокрема, спільні радянські впливи, і їхнє законодавство вироблялося на основі спільних принципів. Таким чином, проблеми використання оціночних термінів мають подібні причини та характер, і можливі шляхи їх вирішення можуть бути більш адаптованими. Важливо зауважити, що Латвія є членом Європейського Союзу з 2004 року, коли Україна також обрала шлях євроінтеграції. Таким чином, використання досвіду Латвії може відповідати загальним стратегіям соціального розвитку країни. Також досліджено досвід використання оціночних термінів в цивільному праві Естонії включаються в норму права разом із прикладом їх конкретного застосування. Це сприяє роз'ясненню найбільш типових та обов'язкових способів тлумачення оціночних понять. При цьому використання прикладів дозволяє адаптувати їх до різноманітних видів діяльності, враховуючи контекст норми права. Наприклад, прибирання, приготування їжі та опалення служать прикладом побутових справ, роз'яснюючи варіативність змісту оціночного терміну. Правильне тлумачення та застосування професійних оціночних термінів забезпечується делегуванням повноважень спеціально уповноваженому суб'єкту. Цей суб'єкт, враховуючи законодавчі вимоги до його досвіду та професійних знань, має здатність розуміти зміст оціночного терміну, що широко використовується в науковій літературі та спеціалізованій діяльності. Це мінімізує ризик неправильного тлумачення та негативних наслідків, пов'язаних з такою діяльністю. Найбільш розповсюдженою та водночас проблематичною областю використання оціночних термінів є трудове законодавство. Це охоплює як законодавство Естонії, так і України. Підкреслено, що корисним є досвід Польщі використання оціночних термінів у цивільному праві. Важливо відзначити, що адаптація польського законодавства є поширеною національною практикою, що свідчить про їхню взаємну подібність та актуальність. Таким чином, взяття на замітку досвіду Польщі у використанні оціночних термінів може бути ефективним з огляду на спільність методів написання норм права, структури законодавчих актів та юридичної термінології.

Ключові слова: оціночні поняття в зарубіжних країнах, досвід використання оціночних понять в прибалтійських країнах та Польщі, впровадження зарубіжного досвіду використання оціночних понять в цивільне право України.

Актуальність дослідження. Уникнення застосування оціночних термінів у цивільному праві України є неможливим. Однак використання таких термінів може призвести до ряду проблем, таких як ускладнення зрозуміння норм цивільного

законодавства, затримки та непрозорості надання соціальних послуг, недостатньої ефективності цивільно-правового захисту. Оскільки питання забезпечення цивільно-правових прав є об'єктом регулювання більшості демократичних країн, аналіз їхнього досвіду використання оці-

ночних термінів у цій сфері може бути корисним.

Постановка проблеми. Вивчення досвіду інших країн у використанні оціночних термінів може допомогти вирішити національні проблеми в цивільному праві. Зокрема, зарубіжний досвід може показати, які помилки були допущені до досягнення позитивних результатів в застосуванні оціночних термінів, а також які ризики існують.

Крім того, аналіз оціночних термінів у законодавствах інших країн дозволить визначити спільні тенденції їх розвитку і визначити, чи відповідає національна практика цим тенденціям, розробити плани та стратегії для вдосконалення використання оціночних термінів у цивільному праві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема застосування оціночних понять у цивільному праві серед вітчизняних науковців у тій чи іншій мірі займалися В.А. Багрій, М. І. Бару, Н.Б. Болотіна, Д. К. Василяка, В.С. Венедиктов, Н.Д. Гетьманцева, М.І. Іншин, В. М. Косович, В.Л. Костюк, О.Л. Кучма, О. В. Лаврінченко, К. Ю. Мельник, Н.О. Мельничук, О.Т. Панасюк, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипко, Д.І. Сіроха, О.В. Тищенко, М. М. Шумило, Г.І. Чанишева, С.М. Черноус, В.І. Щербина, О.М. Ярошенко та багатьох інших авторів.

Виклад основного матеріалу. Трошки інакше висловлюючись, в сучасних умовах політичної, економічної та соціальної кризи в Україні є розумним провести комплексний аналіз проблем, пов'язаних із застосуванням оціночних термінів у цивільному праві. Такий аналіз дозволить не лише з'ясувати їхнє значення, але й визначити, як вони вписані в правові норми, правила та причини їх використання, взаємодію в межах нормативно-правових актів та цивільного законодавства. Отримані результати можуть бути корисні для адаптації та використання українськими законодавцями.

Однією з країн, досвід якої варто розглянути щодо застосування оціночних термінів, є Латвія. Україна та Латвія мають спільне минуле, зокрема, спільні радянські впливи, і їхнє законодавство виробля-

лося на основі спільних принципів. Таким чином, проблеми використання оціночних термінів мають подібні причини та характер, і можливі шляхи їх вирішення можуть бути більш адаптованими. Важливо зауважити, що Латвія є членом Європейського Союзу з 2004 року, коли Україна також обрала шлях євроінтеграції. Таким чином, використання досвіду Латвії може відповідати загальним стратегіям соціального розвитку країни.

Ключовим правовим актом у галузі забезпечення цивільних прав у Латвії є Закон «Про соціальні послуги та соціальну допомогу». У статті 1 цього закону використовується термін «якість життя», що отримує такий пояснювальний визначення: це критерій благополуччя особи, сім'ї, групи осіб та суспільства в цілому. Він включає фізичне та психологічне здоров'я, вільний час і його використання, працю, освіту, взаємодію з суспільством, право на самостійне прийняття рішень та їх реалізацію, а також матеріальне забезпечення. [2].

Насправді, поняття «якість життя» має різне значення для кожної людини, залежно від її власних переконань та особливостей. Однак у контексті цивільно-правового забезпечення держава вибрала конкретний спосіб тлумачення цього терміну. Важливо відзначити, що це тлумачення не включає конкретних параметрів, таких як матеріальне забезпечення або показники стану здоров'я.

Незважаючи на це, існують основні соціальні права, які держава повинна забезпечити для забезпечення населення якісним життям. У цьому контексті використовується метод прикладання конкретних прикладів для уточнення оціночного терміну «якість життя», замість його детального опису. Важливо відзначити, що цей перелік є вичерпним і не створює додаткового навантаження на соціальну та бюджетну сфери. Також слід зауважити, що соціальне забезпечення стосується всіх осіб, а не лише громадян.

У пунктах 1 та 3 статті 7 Закону Латвії «Про соціальні послуги та соціальну допомогу» визначаються зобов'язання клієнта, який користується соціальними послугами. Серед цих зобов'язань:

1. Обов'язок активно приймати участь у вирішенні власних проблем шляхом виконання обов'язку співучасті, зокрема через участь у заходах соціальної реабілітації для збереження, відновлення та отримання трудових та соціальних навичок.

2. Обов'язок активно здійснювати дії для збільшення власної здатності до заробітку та життя, а також отримання інших джерел доходу. [2].

Такий спосіб визначення обов'язків є об'єктом дискусій, оскільки неясно, на яких конкретно заходах клієнт повинен брати участь, чи достатньо йому просто бути присутнім, і яким чином він повинен висловлювати своє незгоду та реєструвати це. Використання терміну «активно» введено для наголошення на тому, що клієнт повинен сам бажати отримувати соціальні послуги. Однак це є оціночним терміном, оскільки активність різних осіб може бути обумовлена різними факторами.

Наприклад, активна участь у вирішенні проблем осіб із хронічними психічними розладами значно відрізняється від активності осіб, які втратили роботу та стали безробітними. Невиконання обов'язків клієнта може призвести до припинення відносин із наданням соціальних послуг, тому більш вірогідним є конкретизація обов'язків клієнтів залежно від виду соціальних послуг.

Згідно з пунктом 4 частини 2-2 статті 15-1 Закону Латвії «Про соціальні послуги та соціальну допомогу» введено в дію Інформаційну систему соціальної реабілітації, яку обслуговує спеціальне державне Агентство. Мета цієї системи полягає в забезпеченні необхідної інформації для сприяння своєчасному та якісному наданню соціальних послуг, а також у створенні статистики для планування, розробки та оцінювання державної політики у сфері соціальної реабілітації та забезпечення виконання інших її функцій [2].

Визначення мети дії конкретного адміністративного органу є одним із сучасних принципів юридичної техніки, який дотримується в національних нормативно-правових актах. В цих нормативних актах використовуються оціночні терміни, такі як «необхідне», «своєчасні та якісні соціальні послуги», «розробка та оцінювання

державної політики», які виражають мету.

Проте проблемою таких оціночних термінів є їх поєднання - вони включають як загальнозживані, так і спеціалізовані професійні терміни, що може ускладнювати загальне тлумачення норм права. Важливо зауважити про значущість створення аналогічної інформаційної системи в Україні для контролю якості надання соціальних послуг, виявлення проблем та прогнозування розвитку на основі точних показників.

Використання загальних оціночних термінів для опису мети є припустимим, оскільки конкретна мета вже має характер завдання. Однак кожному спеціалізованому професійному терміну слід дати точне визначення.

Ще одним правовим актом, який містить норми з правового забезпечення, є Закон Латвії «Про працю». Наприклад, у статті 36 цього Закону визначено, що роботодавець може вимагати від кандидата на посаду проходження медичного огляду для переконавання в його придатності для виконання конкретної роботи. Витрати на медичний огляд покриває роботодавець, за винятком випадку, коли кандидат під час співбесіди про роботу надав недостовірну інформацію. [3].

Виділеною особливістю використаних у цьому положенні оціночних термінів є їх міжгалузевий характер. Наприклад, термін «недостовірна інформація» використовується як у національному, так і в латвійському законодавстві, і вказує на те, що надана інформація не відповідає реальності. Вираз «придатність для роботи» застосовується як у трудовому, так і в медичному законодавстві, його тлумачення є чітким і не потребує додаткових пояснень, оскільки воно може бути перевірене юридичними фактами.

Натомість термін «умисно» переважно вживається в кримінальному або адміністративному законодавстві, і його відмінність полягає в тому, що питання про умисність чи неумисність певної дії вимагає підтвердження.

Отже, виникає питання, чи потрібно звертатися до суду для доведення надання недостовірної інформації. Хоча погоджувачись з необхідністю уточнення щодо

недостовірної інформації, все ж рекомендується уникати використання оціночних термінів, особливо з інших галузей права.

Згідно зі статтею 32 Закону Латвії «Про працю», яка регулює питання оголошення про роботу, встановлено, що у випадку спору, коли працівник вказує на обставини, які могли призвести до його дискримінації, роботодавець зобов'язаний довести, що різне ставлення обумовлено об'єктивними обставинами, не пов'язаними із критерієм дискримінації, або обґрунтованим вибором критерію, який є об'єктивним та обґрунтованим для конкретної роботи [3].

Необхідно вдосконалити та уточнити правове регулювання питань дискримінації в Україні. Таким чином, включення даної норми права може підняти рівень цивільно-правового захисту. Однак оціночне поняття «об'єктивні та обґрунтовані критерії» може виявитися менш ефективним в рамках національного законодавства, оскільки вимагатиме пояснень, буде залежати від судової практики та складно підлягатиме доведенню. Більш відповідним видається вказання на «різне ставлення» та конкретний перелік посадових обов'язків.

Щодо іншого нормативно-правового акту, що становить значну частину цивільного законодавства - Закону Латвії «Про соціальний захист», в статті 12 зазначено, що інваліди та особи з тривалою чи постійною втратою здоров'я мають право на отримання певного виду допомоги. Ця допомога повинна включати заходи, пов'язані зі залученням цих осіб відповідно до їхньої дієздатності та інтересів [4].

Важливою точкою для уточнення та впровадження в національне законодавство є використання терміна «інтереси даних осіб». Варто зауважити, що це поняття вживається у загальному, а не юридичному контексті, що сприяє ефективній інтеграції та більш гнучкому правовому регулюванню.

У той же час важливо підкреслити неприпустимість використання терміна «інвалід» у сучасних нормах права. Це не лише порушує право на самовизначення особи, але й суперечить міжнародним нормам у цій галузі, які визнають перевагу терміну «особа з інвалідністю».

Відповідно до положень статті 34 Закону Латвії «Про соціальний захист», заборонено налагджувати штрафи чи створювати будь-які негативні наслідки для особи у зв'язку з використанням нею законних засобів захисту своїх прав, порушуючи при цьому заборону на диференційоване ставлення [5].

Незважаючи на те, що в Україні гарантується право на захист на рівні Конституції, його реалізація може мати негативні наслідки для особи в інших сферах. Зокрема, члени профспілок мають додаткові гарантії для забезпечення безпечних умов праці, в той час як інші учасники цивільно-правових відносин залишаються поза цією сферою захисту. Аналізуючи національне законодавство, можна виявити багато недоліків, колізій, і включаючи оціночні поняття, які можуть використовуватися для ускладнення надання цивільно-правового захисту та зменшення соціальної допомоги.

Тому дуже важливо впровадити в національне законодавство оціночне поняття «прямо чи непрямо створювати негативні наслідки», яке відобразить різноманіття перешкод під час реалізації соціальних прав. Для забезпечення дії цієї гарантії важливо уточнити обов'язки стосовно звітування про причини затримання надання різних соціальних послуг.

Отже, соціальне законодавство Латвії систематично використовує оціночні поняття для регулювання різноманітних відносин в сфері цивільно-правового захисту. Більшість цих оціночних понять сприяють підвищенню ефективності дії норм права, хоча їх адаптація не завжди є можливою через вже сформовані різниці із національними нормативно-правовими актами.

Серед особливостей використання оціночних понять у цивільному праві забезпечення в Латвії виділяються такі:

Використання оціночних понять у соціальному законодавстві Латвії супроводжується ретельними уточненнями. Ці уточнення можуть бути вичерпними, встановлюючи їх як легальні дефініції, наприклад, у випадку терміну «якість життя». З іншого боку, вони можуть застосовуватися до конкретних випадків, таких як

уточнення щодо дискримінації за віком чи мовою, або процесів створення негативних наслідків (прямі та непрямі). Цей підхід мінімізує ризик невірної трактування норм права та забезпечує їх консистентне застосування згідно з намірам законодавця. Інтеграція цього підходу може значно вплинути на покращення національного цивільного законодавства, але водночас вимагає систематичного перегляду через можливість звуження обсягу цивільного права.

Застосування оціночних понять в соціальному законодавстві Латвії має на меті захист прав осіб, що отримують соціальні послуги. У національному законодавстві ці терміни часто використовуються для опису повноважень, процедур та часу їх проведення. Однак латвійське соціальне законодавство застосовує оціночні поняття лише у випадках, коли використання іншої термінології не є можливим, що надає більший обсяг прав, гарантій та засобів захисту для осіб, які стали жертвами соціальних ризиків. Для опису обов'язків уповноважених осіб або адміністративних процедур оціночні терміни не використовуються.

В соціальному законодавстві Латвії використовуються переважно загальнозживані терміни у ролі оціночних понять. Ці терміни мають побутове значення, а не професійне, наприклад, термін «інтерес» вживається для вираження вподобань особи з інвалідністю, а не її правових інтересів. Такий підхід спрощує розуміння норм права, сприяє швидшому формуванню загальновідомої практики застосування цих термінів, що важко було б досягти в інших випадках через наявність прогалів між рівнем професійних та правових знань.

Можна підсумувати, що досвід Латвії у використанні оціночних понять в цивільному праві варто взяти на увагу у декількох аспектах. По-перше, це стосується удосконалення правового регулювання соціальних гарантій для запобігання дискримінації під час прийому на роботу. На сьогодні, це питання регулюється в Кодексі законів про працю як частина заходів для забезпечення рівності трудових прав. Проте не визначено процедур для контролю дотримання заборони на

дискримінацію. Позитивно слід відзначити новели Закону України «Про рекламу», які забороняють в рекламі вказувати бажаний вік, стать, національність тощо, і передбачають адміністративну відповідальність у вигляді штрафу.

Важливо враховувати, що жоден із перелічених нормативно-правових актів не передбачає обов'язку роботодавця доводити відсутність дискримінації у випадку звернення кандидата, як це визначено в Латвійському законодавстві.

Ще однією країною, з якої можна взяти на приклад ефективний досвід, є Естонія. Згідно з Показниками сталого управління, Естонія успішно впроваджує соціальну політику, і її показник зросли з 6,6 у 2014 році до 6,8 у 2020 році. Це перевищує показники сталості соціальної політики в таких країнах, як Данія, Швейцарія чи Чехія [8].

Це свідчить про те, що заходи щодо правового забезпечення, реалізовані в Естонії, є результативними та досить ефективними у подоланні більшості соціальних ризиків.

Розуміється, що відмінності в розмірах населення та підходах до розподілу влади між державним та місцевими органами влади не дозволяють автоматично переносити всі рішення та норми права в національну правову систему.

Крім того, використання оціночних понять в естонському законодавстві може мати більш розвинену та вже закріплену практику, яка може бути неадаптованою до українських реалій.

Тим не менш, дослідження ситуацій використання оціночних понять в цивільному праві, методів та способів їх закріплення в нормах права, слугує шляхом до успішної адаптації та впровадження власних ефективних рішень.

Один із ключових законодавчих актів у сфері цивільного права - Закон Естонії «Про трудові договори» - визначає питання найму неповнолітніх у своїй статті 7. Ця стаття конкретно визначає, що роботодавець не може укласти трудовий договір з неповнолітнім та допускати його до роботи, якщо:

Робота перевищує фізичні чи розумові здібності неповнолітнього.

Робота загрожує моральності неповнолітнього.

Робота містить ризики, які неповнолітній не може вчасно помітити чи попередити через відсутність досвіду або навчання.

Робота перешкоджає соціальному розвитку неповнолітнього чи отриманню ним освіти.

Робота загрожує здоров'ю неповнолітнього внаслідок характеру роботи чи факторів ризику виробничого середовища [9].

Під час аналізу цієї норми можна відзначити, що для визначення можливості праці неповнолітнього використовуються оціночні поняття. Деякі з них можуть мати складений характер, а інші є загальноживаними. Наприклад, вираз «ризики, що неповнолітній не в змозі вчасно помітити та попередити» представляє собою приклад складеного оціночного поняття, яке залежить від конкретної ситуації та посадових обов'язків. Використання таких оціночних понять, як «загроза моральності» та «загроза соціальному розвитку», може бути предметом суперечок.

Спершу, такі формулювання потребують уважного врахування самого характеру та умов життя неповнолітнього, його бажання соціалізуватися, а не абстрактних цінностей одного чи декількох осіб щодо того, що є допустимим у житті інших людей.

Такий підхід дозволяє обмежувати право на працю неповнолітнього у будь-якому підприємстві через можливість стикнутися із несправедливістю або нечесністю з боку трудового колективу, роботодавця чи клієнтів. Захист права на працю та захист від ризику безробіття для неповнолітніх не повинен базуватися на тлумаченні оціночних понять особами, які можуть мати різний рівень професійних, правових знань та культурної свідомості.

У даному випадку, більш доцільним є саме посилання на безпеку для здоров'я та створення переліку заборонених робіт через ризики для здоров'я. Питання моральності та розвитку необхідно повернути батькам чи опікунам неповнолітнього, а контроль за виконанням цього обов'язку покласти на соціальні служби, а не роботодавця.

Отже, під час захисту права на працю неповнолітніх, а також захисту від їхньої

примусової праці використання оціночних понять є неприпустимим, оскільки може призвести до невірної тлумачення та неправильного застосування, що не відповідає інтересам неповнолітнього.

Згідно із статтею 11 Закону Естонії «Про трудовий договір», під час ведення перемовин перед підписанням трудового договору чи при підготовці до його укладання в інший спосіб, такому як оголошення про прийом на роботу чи в ході співбесіди для прийому на роботу, роботодавець не може вимагати від особи, яка бажає отримати роботу, надання даних, до яких в нього відсутній обґрунтований інтерес. Відсутність обґрунтованого інтересу в роботодавця передбачається перш за все у випадках, коли запитання непропорційно торкаються приватного життя особи, яка прагне отримати роботу, або не пов'язані з необхідністю для виконання обов'язків на пропонованій посаді.

Ця норма спрямована на захист від дискримінації та порушення права на конфіденційність особистого життя під час реалізації права на працю. Використання оціночного поняття «виправданий інтерес» вказує на те, що питання повинні бути пов'язані з посадовими обов'язками та вмінням їх виконувати, попереднім досвідом та освітою.

Позитивно слід оцінити включення критеріїв тлумачення оціночного поняття «виправданий інтерес», оскільки це сприяє швидшому розумінню контексту його вживання.

Наприклад, актуальність питання про наявність малолітніх дітей може бути обґрунтовано в разі, якщо вакансія передбачає часті переїзди та тривалі відрядження. У той час як це питання є необґрунтованим у випадку віддаленої або офісної роботи.

Однак є сумніви щодо використання оціночного поняття «непропорційно», яке вживається для оцінки кількості особистих питань. Це стосується будь-яких запитань, що не мають прямого відношення до виконання трудових обов'язків і не є відповідними під час інтерв'ю, підготовки та укладання трудового договору.

Закон Естонії «Про трудовий договір» у статті 16, яка має назву «Міра старан-

ності працівника», визначає, що працівник повинен виконувати свої обов'язки лояльно, враховуючи свої знання та навички, із необхідною старанністю, враховуючи характер роботи. Рівень старанності визначається у трудових відносинах з урахуванням звичайних ризиків, пов'язаних із діяльністю роботодавця та працівників, а також навчанням, професійними знаннями, необхідними для виконання роботи, і здібностями працівника, про які роботодавець знав або повинен був знати [9].

Ключовим терміном у цій правовій нормі є «міра старанності», яка є обов'язком працівника, і порушення цього обов'язку розглядається як дисциплінарний проступок. Визначення «міри старанності», як зазначено в тексті норми, виходить із ризиків, що пов'язані із конкретною посадою, а також із знань та досвіду працівника. Проте сформульовані в термінах не дозволяють чітко зрозуміти, як вони впливають на старанність та який зміст вони несуть. Серед таких термінів, які є оціночними, можна визначити вирази «здібності та якості», «звичні ризики» і «повинен був знати».

Найбільш загальноновживаним і в той же час найбільш невизначеним є вираз «повинен був знати», оскільки його розуміння повністю залежить від розсуду суду, і важко визначити чітку практику. Щодо інших оціночних понять, їх застосування створює додаткові питання.

Наприклад, термін «звичайний ризик» потребує конкретизації, оскільки для роботодавця ризику на його підприємстві можуть бути очевидними, в той час як для працівника, особливо нового, такий ризик може не відповідати його попередньому досвіду. Таким чином, виникає ситуація, коли для розуміння одного оціночного терміну використовуються інші оціночні поняття.

Внаслідок цього розуміння першого та його вірного застосування майже неможливо, оскільки на це впливає велика кількість індивідуальних та варіативних факторів. Дана норма служить ілюстрацією того, як необхідно утримуватися від використання оціночних понять, особливо в умовах застарілого трудового законодавства, і, отже, не є придатною для запозичення.

Щодо іншого нормативного акта в галузі цивільно-правового забезпечення, де використовуються оціночні поняття, це Закон Естонії «Про соціальне забезпечення». Відповідно до статті 9 цього Закону, якщо особа для покращення самостійного розв'язання проблем повсякденного життя потребує довготривалої та різносторонньої допомоги, включаючи координацію співпраці декількох організацій з надання допомоги, застосовується принцип управління ситуацією. Це включає складання ситуаційного плану та узгодження графіку дій сторін, призначення координатора ситуації та узгодження порядку взаємного обміну інформацією. Ситуаційний план представляє собою письмовий документ, який включає оцінку потреб особи в допомозі та план надання допомоги. Особа, яка потребує допомоги, підтверджує свою згоду із змінами підписом [10].

Визначення необхідності «довготривалої та різносторонньої» допомоги вимагає оцінки вповноваженої особи. У даному контексті поняття є оціночним, але його зміст стає зрозумілим з контексту самої норми. Різносторонньою вважається допомога, яка передбачає взаємодію декількох органів публічної влади або навіть соціальних організацій. Довготривалою є допомога, яка не надається одноразово, але потребує систематичних заходів, має кумулятивний характер та змінюється відповідно до потреб та вже вирішених завдань.

Таким чином, важливим є розробка ситуаційного плану як інструменту для планування та координації дій всіх учасників процесу. Також відповідним є використання терміна «за потреби», який вказує на можливість доповнення ситуаційного плану та гарантує його гнучкість. У той же час, це поняття може бути уточнено за допомогою прикладів, таких як виконання поставлених завдань чи виявлення нових потреб чи проблем, які потребують вирішення для надання соціальної допомоги.

Статтею 17 Закону Естонії «Про соціальне забезпечення» регулюється питання надання послуг «вдома». Ці соціальні послуги, які надаються органами місцевого самоврядування, призначені для забезпечення повнолітній особі мож-

ливості самостійного та безпечного справляння побутових справ в домашніх умовах і одночасно підтримання та покращення якості її життя. У межах цих послуг особам надається допомога в виконанні дій, які вони не можуть виконати без сторонньої допомоги через стан здоров'я, дієздатність чи особливості життєвого середовища, при цьому примусово перебуваючи вдома (наприклад, приготування їжі, прибирання житлового приміщення, опалення, догляд за одягом, закупівля продуктів та господарських товарів тощо) [10].

Спеціальна послуга «вдома» відкрита для тих осіб, які не мають законного опікуна або піклувальника, будь то через досягнення повноліття або тимчасову неможливість забезпечити самостійно свої потреби, наприклад, через травму на виробництві.

Цілком позитивним є те, що, навіть застосовуючи оціночні терміни, такі як «побутові справи» чи «безпечно», розглядається вичерпний перелік конкретних випадків надання цієї послуги. Ключовим у розумінні суті послуг «вдома» є неможливість особи самостійно забезпечити свої основні потреби.

Мінімальний обсяг цих послуг гарантований законодавчими нормами, які взаємні в естонському та національному законодавстві та включають в себе доступ до їжі та води, теплого приміщення, дотримання санітарних норм та гігієни. Саме для підтримки цих гарантій та реалізації соціальної допомоги використовуються оціночні терміни, які забезпечують гнучкість у тлумаченні та покращенні контролю за якістю надання соціальної допомоги і водночас унеможливають неправомірне використання цих правил.

У той же час виникає проблема використання загальнозживаних оціночних термінів у різних значеннях, особливо в одному нормативно-правовому акті. Наприклад, згідно зі статтею 27 Закону Естонії «Про соціальне забезпечення», послуги особистого помічника розглядаються як соціальні послуги, які надаються органами місцевого самоврядування з метою полегшення повнолітнім особам, що мають фізичні обмеження через інвалідність, самостійно впоратися з їхніми

побутовими обов'язками та брати участь у різних сферах життя. Особистий помічник надає допомогу у виконанні побутових обов'язків, таких як переміщення, приготування їжі, одягання, гігієнічні процедури та робота в господарстві [10].

Зрозуміло, що розширення поняття «побутові справи» обумовлене характером надання допомоги та станом здоров'я осіб із інвалідністю. Однак більш доцільним здійснювати розмежування поняття «побутові справи» у різних аспектах соціальної допомоги за допомогою різних формулювань, наприклад, «повсякденні задачі».

Це диференціювання є обґрунтованим, оскільки особи, які підпадають під дію цього законодавчого акту, можуть не мати достатніх правових знань для адекватного розуміння оціночних термінів. Таким чином, використання оціночного терміну, який фактично має два різних тлумачення, може призвести до невірної застосування, неправомірного використання або, навпаки, обмеження права на соціальну допомогу.

Частиною законодавства, що стосується цивільно-правового захисту, є Закон Естонії «Про допомогу жертвам». Згідно зі статтею 3 цього закону, послуги з надання допомоги охоплюють жертв торгівлі людьми, неповнолітніх, які стали жертвами сексуального насильства, та жертв тероризму. Ці послуги надаються до того часу, поки особі не втрачається потреба у них [11].

Враховуючи особливості отримання правового статусу жертви та соціальних заходів, що застосовуються до них, використання оціночного терміну «втрата необхідності» відповідає інтересам жертви. Тут необхідність визначається виключно суб'єктивними, внутрішніми переконаннями, що гарантує свободу для самостійного вибору видів та тривалості соціальної допомоги без зовнішнього тиску чи примусу.

Вже в статті 62 Закону Естонії «Про допомогу жертвам» регулюються питання компенсації витрат на отримання психологічної допомоги. При прийнятті такого рішення враховуються фактори, такі як зв'язок між винним діянням, скоєним стосовно жертви, та зниженням її здатності

справлятися з повсякденними ситуаціями, передбачувана ефективність психологічної допомоги та потреба особи у інших послугах [11].

Оціночні терміни, які використовуються у цьому нормативному акті, мають виключно професійний характер і вимагають спеціальних знань. Це забезпечується делегуванням повноважень особам, які можуть безпосередньо надавати психологічну допомогу.

Іншими словами, ці особи можуть визначити реальну потребу у соціальній допомозі, оцінити ринкову вартість та порівняти з іншими видами допомоги, які є необхідними для конкретної жертви.

Отже, серед особливостей використання оціночних термінів у цивільному праві Естонії можна виділити наступні аспекти:

Загальноживані оціночні терміни в цивільному праві Естонії включаються в норму права разом із прикладом їх конкретного застосування. Це сприяє роз'ясненню найбільш типових та обов'язкових способів тлумачення оціночних понять. При цьому використання прикладів дозволяє адаптувати їх до різноманітних видів діяльності, враховуючи контекст норми права. Наприклад, прибирання, приготування їжі та опалення служать прикладом побутових справ, роз'яснюючи варіативність змісту оціночного терміну.

Правильне тлумачення та застосування професійних оціночних термінів забезпечується делегуванням повноважень спеціально уповноваженому суб'єкту. Цей суб'єкт, враховуючи законодавчі вимоги до його досвіду та професійних знань, має здатність розуміти зміст оціночного терміну, що широко використовується в науковій літературі та спеціалізованій діяльності. Це мінімізує ризик неправильного тлумачення та негативних наслідків, пов'язаних з такою діяльністю.

Найбільш розповсюдженою та водночас проблематичною областю використання оціночних термінів є трудове законодавство. Це охоплює як законодавство Естонії, так і України, які досі мають окремі оціночні терміни та формулювання, утримані ще з часів СРСР.

Наслідком такого становища є висока ступінь суб'єктивності при забезпеченні

права на працю та підвищення ризику дискримінації. Навіть при тому, що трудова сфера має залишатися вільною від постійного втручання з боку держави, використання оціночних термінів, що несуть значний емоційний та навіть морально-етичний забарвлення, є неприпустимим з огляду на необхідність забезпечення рівності та свободи висловлення поглядів в державі.

Узагальнюючи, можна вказати, що досвід використання оціночних термінів у цивільному праві Естонії може лише частково бути адаптованим до національної практики. Зокрема, це стосується аспекту захисту від дискримінації.

Слід також розглянути досвід Польщі у використанні оціночних термінів у цивільному праві. Важливо відзначити, що адаптація польського законодавства є поширеною національною практикою, що свідчить про їхню взаємну подібність та актуальність. Таким чином, взяття на замітку досвіду Польщі у використанні оціночних термінів може бути ефективним з огляду на спільність методів написання норм права, структури законодавчих актів та юридичної термінології.

Важливо відзначити, що у Польщі існує спеціальний нормативно-правовий акт, який визначає вимоги до юридичної техніки та інших аспектів формування таких же актів. Згідно з положеннями статей 146-1 Розпорядження Прем'єр-міністра Польщі «Про Основи законодавчої техніки», термін у нормативно-правовому акті визначається у таких ситуаціях: якщо термін має неоднозначне значення; якщо значення терміну є загальноприйнятим; якщо сфера регулювання породжує потребу у встановленні нового значення терміну; згідно зі статтею 147, якщо значення терміну вже визначено у законі чи іншому нормативно-правовому акті, його не можна використовувати в іншому значенні (за винятком випадків чіткого вказівника на відмінність значень та визначення нового значення в межах конкретного нормативно-правового акту); відповідно до статті 147-1, якщо неможливо надати визначення, слід пояснити значення терміну через зразкове перерахування його обсягу, вказуючи на прикладний характер за допомогою виразу «зокрема» [12].

Встановлення порядку використання оціночних термінів у нормативно-правових актах визначено як ключовий елемент, що суттєво зменшує можливі помилки в їх використанні та сприяє уніфікації науково-теоретичних вимог до методів їх впровадження. Позитивно слід оцінити визначення переліку випадків, у яких обов'язково слід надавати юридичні визначення.

Хоча в національному соціальному законодавстві вже є практика надання юридичних визначень понять, які часто вживаються у конкретних нормативно-правових актах, вибір цих визначень є досить хаотичним, і це може призводити до виникнення різних тлумачень в межах однієї сфери законодавства.

Тому раціональним вважається заборона використання однакових оціночних термінів з різним значенням. Заходи, пов'язані із використанням слів, вимагають врахування і вимог до використання прикладів для уточнення оціночних понять. У національному законодавстві це поки що реалізовано лише частково у трудовому законодавстві.

Головним законодавчим актом у галузі цивільно-правового забезпечення є Закон Польщі «Про соціальну допомогу». Згідно зі статтею 11-1 цього закону, якщо соціальний працівник підтверджує розтрату наданих благ, навмисне їх зниження або використання у спосіб, що суперечить призначеній меті або якщо особа має достатньо власних фінансових ресурсів, фінансові вигоди можуть бути обмежені, або може бути відмовлено у безготівковій допомозі [13].

Використання оціночних термінів при формулюванні повноважень посадових осіб, що надають соціальні послуги, є предметом дискусій. Такий підхід підвищує ймовірність перевищення повноважень і погіршує ефективність засобів контролю та перевірки якості надання соціальної допомоги.

Відмінність даної норми полягає в способі розташування оціночних термінів в правовому акті, а саме в їх взаємному доповненні та конкретному характері. Так, всі наведені оціночні терміни можуть бути об'єднані загальним висловом «неправо-

мірне використання права або зловживання ним».

В той час, такий вираз має вищий рівень абстракції, а отже, є більш складним для розуміння та застосування. Оціночні терміни «навмисно», «спосіб, що суперечить цілі призначення» та «достатність фінансових ресурсів» фактично є прикладами порушень. Їх значення обмежується контекстом та обсягом виду соціальної допомоги, що робить неможливим суб'єктивізм соціального працівника.

Подібно до національної практики, в польському соціальному законодавстві оціночні терміни використовуються для формулювання мети, завдань та цілей конкретних заходів. Згідно зі статтею 15 Закону Польщі «Про соціальну допомогу», соціальна допомога реалізується через низку заходів, таких як надання пільг, соціальна робота, ведення та розвиток необхідної соціальної інфраструктури, аналіз та оцінка явищ, які призводять до потреби у виплаті соціальних допомог, виконання завдань, впливаючих із суспільних потреб, розвиток нових форм соціальної допомоги та самопомоги [13].

Ця норма поєднує терміни з чітким визначенням, що стосуються комплексної адміністративної роботи та планів і завдань з неоднозначним тлумаченням. Наприклад, оціночне поняття «необхідна соціальна інфраструктура» вимагає постійного аналізу для втілення в реальному житті.

Проблемним аспектом такого формулювання є те, що його контекст обумовлюється не нормою права чи навіть нормативно-правовим актом, а конкретною ситуацією, тому він буде різнитися в кожному випадку. Оціночне поняття «явища, які спричиняють необхідність виплати» вважається доречним, оскільки воно лише описує категорію.

Розширення переліку чинників, які впливають на збільшення соціальних ризиків, дозволяє краще розуміти причини їх виникнення та запобігати їм. Тому, використовуючи оціночне поняття, законодавець не обмежує, а навпаки, заохочує діяльність у сфері виявлення таких явищ.

Таким чином, у правовій системі Польщі можна визначити кілька особливостей у використанні оціночних понять:

Спеціальний нормативно-правовий акт: Використання оціночних термінів у польському законодавстві, зокрема у соціальному, регулюється спеціальним нормативно-правовим актом. Це дозволяє визначити причини включення оціночних термінів у норму права, встановлює правила взаємодії цих термінів між собою та з іншими юридичними термінами. Проте, аналіз польського законодавства свідчить, що вимоги до використання оціночних термінів не завжди дотримуються через застарілість окремих норм або недостатній моніторинг змісту нових нормативно-правових актів.

Збільшення свободи дій: Основною метою використання оціночних термінів у цивільному праві є розширення обсягу повноважень, змісту певного права та кола обов'язків із правового забезпечення. Відмінною особливістю порівняно з національним підходом є систематичне використання оціночних термінів для забезпечення чіткості та спрощення правових норм.

Обмежене застосування в цивільному праві: Застосування оціночних термінів в цивільному праві Польщі є обмеженим, зокрема, в контексті юридичної відповідальності за порушення норм законодавства. Оціночні терміни можуть застосовуватися лише в разі умисного порушення, впливаючи на вибір покарання. Також, обмеження включає способи введення оціночних термінів в норму права, де може використовуватися одночасно з легальним тлумаченням, виокремленням спеціальних слів, доповненням прикладами чи розташуванням в певній частині нормативного положення.

Отже, в контексті використання оціночних понять в цивільному праві України можна визначити два ключових напрямки, які варто запозичити з досвіду Польщі.

Створення єдиного нормативно-правового акту: Важливим аспектом, який слід взяти на увагу, є відсутність в Україні єдиного та уніфікованого нормативно-правового акту, який би регулював використання оціночних понять в цивільному праві. За аналізом досвіду Польщі, де такий акт існує, можна визначити необхідність його створення в Україні. Такий акт

міг би встановити чіткі правила юридичної техніки та регулювати застосування оціночних понять, що сприяло б уникненню недорозуміння та забезпечило більшу юридичну впевненість.

Регулювання надання соціальної допомоги: Іншим важливим аспектом є використання досвіду Польщі у регулюванні надання соціальної допомоги. У ст. 24 Закону України «Про соціальні послуги» [14] використовується оціночне поняття «поважні причини» як підстава для припинення надання соціальних послуг. Проте, це поняття може призводити до недоліків через недостатню конкретизацію та можливість непорозуміння. Запропонована редакція ст. 24 має на меті збільшення ясності та узгодженості, розширюючи зміст поняття «без поважних причин» і враховуючи реальні ситуації, такі як навмисне недотримання, усупереч вимогам договору та ігнорування результатів надання соціальної послуги.

Висновки. Отже, після проведеного дослідження можна підкреслити, що оціночні поняття стають неодмінною складовою частиною законодавства інших країн у цивільній сфері. Проте, їх застосування для регулювання соціальних відносин має більш детальну регламентацію. Це включає в себе можливість існування правил, які обов'язково визначають умови використання таких понять у нормативно-правових актах, обов'язковість вказання прикладів або уточнень.

Є загальним правилом в усіх досліджуваних практиках використання оціночних понять лише з метою поліпшення правового регулювання, а не внаслідок неможливості сформулювати відповідне нормативне положення іншими способами.

Запропоновані варіанти адаптації іноземного досвіду до національного цивільного законодавства не лише вводять нові оціночні поняття, але також вирішують прогалини та колізії в цивільно-правовому регулюванні відносин.

Список використаної літератури:

1. Договір між Королівством Бельгія, Королівством Данія, Федеративною Республікою Німеччина, Грецькою Республікою, Королівством Іспанія, Французькою Республікою, Ірландією, Італійською

- Республікою, Великим Герцогством Люксембург, Королівством Нідерландів, Республікою Австрія, Португальською Республікою, Республікою Фінляндія, Королівством Швеція, Сполученим Королівством Великобританії і Північної Ірландії (державами-членами Європейського Союзу) і Чеською Республікою, Республікою Естонія, Республікою Кіпр, Республікою Латвія, Республікою Литва, Республікою Угорщина, Республікою Мальта, Республікою Польща, Республікою Словенія і Словацькою Республікою щодо приєднання Чеської Республіки, Республіки Естонія, Республіки Кіпр, Республіки Латвія, Республіки Литва, Республіки Угорщина, Республіки Мальта, Республіки Польща, Республіки Словенія та Словацької Республіки до Європейського Союзу: Договір від 16.04.2013. URL: <https://cutt.ly/iOfUgHO> (Дата звернення: 30.01.2022)
2. Darba likums 20.06.2001: Latvijas Vēstnesis, 105, 06.07.2001.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 15, 09.08.2001. URL: <https://cutt.ly/COFYdtE> (Дата звернення 30.01.2022).
3. Par sociālo drošību likums Latvijas Vēstnesis, 144, 21.09.1995.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 21, 02.11.1995. URL: <https://cutt.ly/9OfT4ZY> (Дата звернення 30.01.2022).
4. Куцовол К. В. Досвід Латвії щодо застосування оціночних понять: напрями запозичення у національне соціальне законодавство. *Соціальне право*. 2021. № 4. С 186-192.
5. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 39. С. 181.
6. Кодекс законів про працю: Закон України від 10.12.1971 № 322VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 50.
7. Sustainable Governance Indicators. Sustainable Policies: Social Policies. Do social policies facilitate an equal and fair society? URL: <https://cutt.ly/zOfI1BA> (Дата звернення: 30.01.2022).
8. Töölepingu seadus Vastu võetud 17.12.2008 RT I 2009, 5, 35 jõustumine 01.07.2009 URL: <https://cutt.ly/tOfTTba> (Дата звернення: 30.01.2022).
9. Sotsiaalhoolekande seadus: Vastu võetud 08.02.1995 Välja kuulutanud Vabariigi President 28.02.1995 otsus nr 498 . URL: <https://cutt.ly/0OfRJPd> (Дата звернення: 30.01.2022).
10. Ohvriabi seadus: Vastu võetud 17.12.2003 RT I 2004, 2, 3 jõustumise aeg vastavalt §-le 35. URL: <https://cutt.ly/XOfRgTD> (Дата звернення: 30.01.2022).
11. W sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”: obwieszczenie prezesa rady ministrów z dnia 29 lutego 2016 r. URL: <https://cutt.ly/6OfE8pC> (Дата звернення: 30.01.2022).
12. O pomocy społecznej: Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. URL: <https://cutt.ly/dOfEV7N> (Дата звернення: 30.01.2022).
13. Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів: Рекомендації Міністерства юстиції України від N 41 від 21.11.2000. URL: <https://cutt.ly/7OfEWNq> (Дата звернення 30.01.2022).
14. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019. № 2671-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. ст.73.

Petrovskiy A. V. The Use of Temporal Valuation Concepts in Modern Civil Legislation of Foreign Countries

The article focuses attention on studying the experience of other countries in the use of evaluative terms can help solve national problems in civil law. Foreign experience can show what mistakes were made before achieving positive results in the application of evaluation terms, as well as what risks exist. One of the countries whose experience is worth considering regarding the use of evaluative terms is Latvia. Ukraine and Latvia share a common past, including shared Soviet influences, and their legislation was developed on the basis of common principles. Thus, problems with the use of evaluative terms have similar causes and nature, and possible solutions may be more adaptive. It is important to note that Latvia has been a member of the European Union since 2004, when Ukraine also chose the path of European integration. Thus, the use of Latvia's experience can correspond to the general strategies of the country's social development. The experience of using evaluative terms in the civil law of Estonia, which are included in the legal norm together

with an example of their specific application, is also considered. This contributes to the clarification of the most typical and mandatory ways of interpreting evaluative concepts. At the same time, the use of examples allows you to adapt them to various types of activities, taking into account the context of the legal norm. For example, cleaning, cooking, and heating serve as examples of household chores, clarifying the variability of the meaning of the evaluative term. The correct interpretation and application of professional evaluation terms is ensured by the delegation of authority to a specially authorized entity. This subject, taking into account the legal requirements for his experience and professional knowledge, has the ability to understand the meaning of the evaluation term, which is widely used in scientific literature and specialized activities. This minimizes the risk of misinterpretation and negative consequences associated with such activities. The most widespread and at the same time problematic area of use of evaluative terms is labor law. This covers both Estonian and Ukrainian legislation. The experience of Poland in the use of evaluative terms in civil law is useful. It is important to note that the adaptation of Polish legislation is a widespread national practice, which indicates their mutual similarity and relevance. Thus, taking note of Poland's experience in using evaluative terms can be effective given the commonality of methods of writing legal norms, the structure of legislative acts, and legal terminology.

Key words: *evaluative concepts in foreign countries, experience of using evaluative concepts in the Baltic countries and Poland, introduction of foreign experience of using evaluative concepts into the civil law of Ukraine.*